

I přes nejednotnost výkladu nápis představuje významnou památku, neboť svým datováním spadá do doby daleko starší než dosud známé písemné doklady staroruské proveniencce. O stavu jazyka své doby však neposkytuje téměř žádné informace. V tomto ohledu jsme tedy odkázáni až na památku následujícího, 11. století.

Ostromirův evangeliář
(1056–1057)

Nejstarší známou datovanou staroruskou památkou je tzv. Ostromirův evangeliář, který byl napsán v letech 1056–1057 pro novgorodského místodržícího Ostromira. Je známo dokonce i jméno písaře, který knihu opisoval – byl jím jáhen (дьякон) Grigorij.

Ostromirův evangeliář je kniha o 294 pergamenových listech, psaná cyrilskou unciálou (tzv. устав) a bohatě umělecky vypravená barevnými iniciálami a třemi celostránkovými ilustracemi. Svým obsahem představuje výbor evangelních čtení, řazených v takovém sledu, v jakém byla čtena při nedělních a svátečních bohoslužbách v průběhu roku (proto označení evangeliář na rozdíl od čtveroevangelia, kde jsou evangelní texty obsaženy v úplnosti a řazeny podle jednotlivých evangelistů – Matouše, Marka, Lukáše a Jana).

Po jazykové stránce jde o velice starobylý text, který věrně zachovává ráz staroslověnské předlohy, podle níž byl přepsán a která zřejmě byla východobulharského původu z doby cara Symeona. Nicméně se zde objevují neklamně stopy toho, že Ostromirův evangeliář vznikl na východoslovanském území, jako důsledné užívání slovesné koncovky -тъ ve 3. os. sg. i pl. místo staroslověnského zakončení na -тъ (např. ѣсть, имътъ), koncovka -зьмь v instr. sg. o-kmenů místo stsl. koncovky оми, umístování jerů před likvidami /r/ a /l/ v někdejších praslovanských skupinách typu *ъrt, *ъlt, *ъrt, *ъlt (např. църкы, исплънь, zatímco staroslověnský úzus vyžadoval psaní jerů po likvidách), záměna písmen ж – ю, ѡ – ѡ, ѡ – ѡ (např. поржчи, але пороучение), výskyt střídnice /ž/ na místě stsl. /žd/ (рожьство, прожож), v přípisku k evangelnímu textu se objevuje dokonce plnohlási (новѣгородѣ, володимира) aj. Vzhledem k uvedeným jevům je Ostromirův evangeliář i přes starobylost svého jazyka považován spíše za památku církevněslovanskou ruské redakce nežli za kanonický text staroslověnský.

První (a dosud velice spolehlivé) vydání Ostromirova evangeliáře bylo pořízeno významným ruským slavistou A. Ch. Vostokovem (mladším vrstevníkem Josefa Dobrovského) již v r. 1843 v Petrohradě a opatřeno paralelním textem řeckým a jazykovým rozbořem, v němž Vostokov poprvé poukázal na existenci nosovek ve staroslověňštině. V l. 1883 a 1889 byl prostřednictvím I. Savinkova vydán Ostromirův evangeliář fotolitografickou cestou (rovněž v Petrohradě). Z hlediska

dějin české slavistiky je zajímavé, že Ostromirův evangeliář vydal rovněž Václav Hanka v Praze r. 1843 pod názvem Святое Евангелие по Остромирову списку 6574 и 6575; jedná se však o vydání značně nepřesné.

КАЗАТЬМОУДѢ
ЛА·ДАВЗИУУАНТЕ
СА+НАКОВОЦЬ ВЪ
СКРѢШАТЬМЪ Р
ТВЪИАНЖНВНТЬ·
ТАКОЖЕНСНЪ·НАЖЕ
ХОЩЕТЪЖНВНТЬ+
ОЦЬБОНЕСЖДНТЬНН
КОМОУЖЕ·НЪСЖДЪ
ВЪСЪДАСТЬСНОВН·
ДАВЪСНУТЬЖТЬ
СНЪ·НАКОЖЕУТЬЖ

Originál památky byl původně uchováván v Sofijském chrámu v Novgorodě, později byl uložen v moskevském Kremlu, po nějaký čas se nacházel v majetku Kateřiny II. a od počátku minulého století se nalézá v rukopisném oddělení Státní veřejné knihovny Saltykova-Šcedrina v Leningradě.

Z literatury o jazyce Ostromirova evangeliáře odkazujeme alespoň na některé práce:

М. Козловский, Исследование о языке Остромирова евангелия. Санкт-Петербург 1885; Ф. Ф. Фортунатов, Состав Остромирова евангелия. Санкт-Петербург 1908; Н. М. Каринский, Остромирово евангелие как памятник древнерусского языка. In: Журнал Министерства Народного Просвещения, 1903 — май; z novějších prací viz např. Л. П. Жуковская, Задачи дальнейшего лингвистического изучения Остромирова евангелия. In: Труды Гос. Публ. библиотеки им. Салтыкова-Щедрина. Ленинград 1958, т. 5 (8), 33—45; Л. П. Жуковская, Значение и перспективы изучения Остромирова евангелия. (В связи с 900-летием памятника.) In: Исследования по лексикологии и грамматике русского языка. Москва 1961 aj.

Následující ukázkou (Lukáš XXIV, 13—19) reprodukuje podle Vostokovova vydání a shodně s Texty ke studiu vývoje ruského jazyka V. Huňáčka a E. Dvořákové-Bláhové doplňujeme paralelním rekonstruovaným staroslověnským textem podle J. Vajse (Evangelium S. Lucae. Praha 1936).

OSTROMIRŮV EVANGELIÁŘ

13.

и се дѣва отъ нихъ·
бѣста идѣца въ тѣжде днь·
въ вьсь отстоѣщихъ
стадии· шесть десѣтъ
отъ иероусалима·
ѣиже има емаусъ

14.

и та бесѣдоваста къ себѣ
о вьсѣхъ
приключьшиихъ са сиѣхъ

15.

и бысть
бесѣдоужщема има·
и сътазаѣщема са·
самъ ісѣ приближь са·
идѣаше съ нима

EVANGELIUM S. LUCAE

13.

и се дѣва отъ нихъ
бѣсте идѣшта въ тѣжде днь
въ вьсь, отстоѣштѣхъ
стадии шесть десѣтъ
отъ иероусалима,
ѣиже има емаусъ

14.

и та бесѣдоваашете къ себѣ
о вьсѣхъ
приключьшиихъ са сиѣхъ.

15.

и бысть
бесѣдоужштема има
и сътазаѣштема са
и самъ иисусъ приближь са
идѣаше съ нима

16.

очи же ѣю дѣржасть са·
да ѣго не познаѣта

17.

рече же къ нима
что сѣтъ словеса си
о нихъже сътазаѣта са
къ себѣ идѣца
и ѣста драѣла

18.

отвѣщавъ же ѣдинъ·
ѣмоуже има клеоп·
рече къ нѣмоу
ты ли ѣдинъ пришльць ѣси
въ иероусалимѣ
и не чоу бзывъшиихъ въ немъ
въ дѣни сил

19.

и рече има
къиѣхъ
она же рѣста ѣмоу
ѣже о ісѣ назарѣнинѣ
иже бысть мхъжъ прркъ
сильнъ· дѣломъ и словомъ
прѣдъ богъмъ и вьсѣми людьми

16.

очи же ѣю дѣржаашете са,
да ѣго не познаѣте.

17.

рече же къ нима:
что сѣтъ словеса си,
о нихъже сътазаѣте са
къ себѣ идѣшта,
и ѣста драсела?

18.

отвѣщавъ же ѣдинъ
ѣмоуже има клеоп
рече къ нѣмоу:
ты ли ѣдинъ пришльць ѣси
въ иероусалимѣ
и не чоу (ли) бзывъшиихъ въ нѣсмъ
въ дѣни сьѣ?

19.

и рече има:
къиѣхъ?
она же рѣсте ѣмоу
ѣже о иисусѣ назарѣнинѣ,
иже бысть мхъжъ пророкъ
сильнъ дѣломъ и словомъ
прѣдъ богомъ и вьсѣми людьми.

Při porovnávání s rekonstrukcí, při níž prof. Vajsovi šlo o podání textu v takové podobě, jaká by odpovídala původnímu nedochovanému cyrilometodějskému znění, zjistíme v ukázce z Ostromirova evangeliáře řadu odchylek. Některé z nich (např. zmíněná koncovka -тъ ve 3. os. sg. a pl. sloves proti stsl. -тъ) mají původ ještě v nářečním členění praslovanštiny a představují východoslovanské zvláštnosti. U jiných lze předpokládat, že odrážejí vývojové změny, k nimž došlo během zhruba dvou století, která oddělují vznik Ostromirova evangeliáře od vytvoření prvního překladu evangelních textů do slovanštiny (např. splynutí 2. a 3. osoby duálu nebo připodobení tvarů imperfekta aoristu, srov. бесѣдоваста u Ostromira a бесѣдоваашете ve Vajsově rekonstrukci aj.).

